

ABDÜLHAMİD FERİD PAŞA'NIN RUZNÂMESİNDEN

Ord. Prof. İ. H. UZUNÇARŞILI

Ruznâme (gündem) sahibi Abdülhamid Ferid Paşa *Kastamonu*'lu debbâğ esnafından Mustafa Efendi'nin oğludur, *İstanbul*'da doğmuştur. Sadaret mektubî kalemine girmiş ve devlet ricalinden şair ve âlim meşhur ve matbû (جواهر ملتقطه *Cevahir-i Mültekta*) mütercimi Lebîb Efendi'ye¹ damad olmuş H. 1255 (1839) de Âmedî hülefâlığına ve sonra mabeyn kâtipleri arasına alınarak 1264 Recep (1848 haziranda) Tersane Nezaretine tâyin edilen Ali Şefik Bey'in yerine mabeyn başkâtipliğine getirilmiştir. 1271 cumadelâhır'da (1855 Ocak) *bâlâ* rütbesiyle Serasker müsteşarlığına ve 1279'da Meclis-i Vâlâ âzalığına ve 1280 rebiulâhırda (1863) Evkaf nazırlığına tâyin olunmuştur.

Abdülhamid Ferid Efendi 1282 cumadelâhır'da (1865 Eylül) ikinci defa Meclis-i Vâlâ âzası olmuş 5 rebiülevvel 1283 te ikinci defa Evkaf-ı hümayun nezaretine tâyin, aynı ayın ondokuzunda pâdişahın [Abdülaziz'in] kız kardeşi Âdile Sultan kethüdalığı, memuriyetine ilâve kılınmış ve 1284 senesi 12 zilkadesinde (1868 mart) Sultan kethüdalığı üzerinde kalmak üzere Şurây-ı Devlet âzalığına ve aynı sene sekiz gün sonra Sadaret müsteşarı ve daha sonra Mahkeme-i Nizamiye reisi ve İcra Cemiyeti reisi ve 15 şevval 1286 senesinde (18 Ocak 1870) Sultan Abdülaziz'in valdesi [Pertevniyal] kethü-

¹ Mehmed Lebîb Efendi, Tophane ruznamçesi Mustafa Efendi'nin oğludur. Muhtelif mühim devlet hizmetlerinde bulunmuş H. 1273 (1856) Takvimhane nazırından ayrıldıktan sonra H. 1284 (1867) de vefat etmiştir. Şair, edip, rindmeşrep bir zat olup hanesi edip ve şairlerin toplantı yeri idi. Arap edebiyatından Tuğraî'nin *Lâmiyetü'l-acem* isimli eserinin şerhi, *Cevahir-i Mültekta* isimli eserleri matbû olup basılmamış olarak da telif ve tercümeleleri vardır. Hayhî şiirleri varsa da dağınık olup mürettep bir divan vücuda gelmemiştir.

Değildir mevki-i hüsn-ü nazar jenk olsa âyine

Bu yüzdendir ki dâim lehçe-i hâsid beşuş olmaz

Beysi Lebîb Efendi'nindir. Sultan Üçüncü Selim'in bir na'tını muvaffakiyetle tahmis etmiştir.

dası olarak İcra cemiyeti reisliğinden alınmış ve 29 rebiulevvel 1288 de (1871 haziran) vezir ve Valde kethüdalığıyla beraber Hazine-i hassa nazırı ve aynı senede kethüdalığa ilâveten Bahriye nazırı ve ikinci defa Hazine-i hassa nazırı olmuştur.

Abdülhamid Ferid Paşa 1291 senesi son ayında (1875 Ocak) yine Valde kethüdalığı üzerinde olarak Bahriye nazırı vekili iken 29 Muharrem 1292 senesinde (1875 Mart) vefat ederek Sultan Mahmud Türbesi bahçesine defnolunmuştur. Memleketini çok seven bir zat olduğu hatıratındaki tenkitlerden anlaşılıyor.

Abdülhamid Ferid Paşa'nın ruznamesi merhumun torunu Abdürrahim Şadan Bey'in oğlu sayın Doktor İzzeddin Şadan Bey'de olup ben oradan aldığım bazı kısımlarını aşağıya naklediyorum. Ferid Paşa'nın kendi el yazısıyla olan bu gündem'in Kurum kütüphanesi için alınmasını tavsiye ederim.

***

29 RECEP 1269 PAZAR (1853 MAYIS)

Mesele-i mezhebiyeden dolayı Rusya elçisi (Mençikof) salı gününe kadar bir cevap isteyip red ile cevap verildiği halde sefareti takımıyla avdet edeceğini ifade eylemesi üzerine Sadr-ı âzam² ve Serasker³ Paşa ve Hariciye nazırı Rifat Paşa Mabeyn-i hümâyuna gelmişlerdir. Mösyö Kanin⁴ mesele-i malûme üzerine Hariciye nazırı olduğu halde min-gayr-i resmin mülâkat etmiştir.

2 ŞABAN 1269 SALI

Umûr-ı mezhebîyeye dair Rusya sefiri Mençikof'un tekâlifi kabul olunamayacağını ve hıristiyan tebea hakkında teminât-ı lâzime, Devlet-i aliyyenin evâmir-i mahsusasiyle neşr ve îlân olunacağına ve kilise ve hastahane misillü şeylerin müzakeresine girişileceğine dair prens-i mûmaileyhe takrir-i resmî verilmiştir.

5 ŞABAN 1269 CUMA

Mençikof min-gayr-i resmin mülâkat edip mesele-i malûme üzerine ifadat icra etmiş ve bugün mesned-i sadaret, reis-i meclis (Meclis-i

² O tarihte sadr-ı âzam damad Mehmed Ali Paşa idi.

³ O tarihte serasker Mütercim Mehmed Rüştü Paşa idi.

⁴ İngiltere'nin İstanbul'daki elçisi.

Vâlâ reisi) Mustafa (Naili) Paşa'ya tevcih ve sadr-ı esbak Reşid Paşa Hariciye nezaretine ve sadr-ı sabık Mehmed Ali Paşa Seraskerliğe ve serasker Mehmed (Rüştü) Paşa Hassa müşirliğine memur buyrulmuş ve hariciye nazırı Rifat Paşa'ya Meclis riyaseti ihâle olunmuştur.

9 ŞABAN 1269 SALI

Mesele-i hâzıra üzerine kâffe-i vükelâ ve mazulîn-i sudûr (Kazaskerler) hazır oldukları halde bugün meclis akd olunmuştur.

11 ŞABAN 1269 PERŞENBE

Mençikof dünkü çarşamba günü kat'-ı muhabereyi havi takrir vermiştir.

13 ŞABAN 1269 CUMARTESİ

Mençikof avdet etmiştir.

1 ŞEVVAL 1269

Cuma gecesi mühr-i hümayun Mustafa (Naili) Paşa'dan istirad olunmuştur.

2 ŞEVVAL 1269

Hariciye nezaretinden infisaline dair Reşid Paşa'ya kablesâlât tezkire tahrir olunmuştur.

3 ŞEVVAL 1269

Hassa müşiri Mehmed (Rüştü) Paşa sadr-ı âzam ve Trabzon valisi Sarım Paşa'nın hariciye nazırı nasb ve tâyin olunmaları serasker Mehmet Ali Paşa'nın reyî üzerine derdest-i icra olduğu ve müşarünileyh Mehmed (Rüştü) Paşa ile şeyhulislâm (Arif Hikmet Bey) efendi hazretleri Mabeyn-i hümayuna celb buyrulmadığı halde bilâ-istîzan saraya azimetle müşarünileyhima Mustafa Paşa ve Reşid Paşa'nın memuriyetlerinden infisalleri münasip olmayacağına dair vuku bulan ihtarât üzerine müşarünileyhima celb ile memuriyetlerinde ibka buyrulmuştur.

21 ZİLHİCCE 1269 CUMARTESİ

Sadr-ı âzam, şeyhülislâm, hariciye nazırı, serasker Fethi Paşa, Kaptan Paşa, Rifat Paşa, Maliye nazırı Safvetî Paşa, Hassa müşiri, Mabeyin-i hümayuna celb buyrulup muharebeye karar verilmiştir.

26 ZİLHİCCE 1269 PERŞENBE

Rumeli ordusu (müşiri) Ömer Paşa'ya taltifi havi hatt-ı hümayun tastir buyrularak yaver binbaşı Mustafa Efendi'ye tevdiân irsal buyrulmuş ve hatt-ı hümayuna "22 zilhicce 69" tarihi vazolunmuştur.

6 SAFER 1272 (1855 M.) PERŞENBE

Kars'ta vukubulan muzafferiyet-i seniyyeden dolayı Anadolu müşiri Vasıf Paşa hazretleriyle ümera-i zabitan ve neferat-ı askerîyenin taltif ve *Kars* ahâlisinin üç sene müddet kâffe-i tekâliften ve bu müddet zarfında kendülerinden kur'a ile asker alınmasından muafiyetleri zımnında evâmîr-i aliyye tesyir ve müşir-i müşarünileyh ile sairlerine vükelâ cânibinden teşekkürü hâvi bir kıta tahrîrât irsal kılındığı haber alınmıştır.

27 SAFER 1272 PERŞENBE

İstikraz maddesinden yâni bunun sarfı için İngiltere ve Fransa devletleri cânibinden tâyin kılınan memurlardan dolayı Tersane-i âmîrede meclis-i has akdolunup serasker bulunan Mehmed Rüştü Paşa tarafından buna muvafakat olunmamış olduğu istifsar kılınmıştır.

27 REBİULEVVEL 1272

Kars'ın Rusyaluya teslimi hakkında vukubulan müzakeratı hâvi Feyzi Paşa ve Macarlı İsmail Bey tarafından hassa müşiri olup *Erzurum*'da bulunan Selim Paşa'ya kâğıt gönderilmiş olduğuna dair *Erzurum* valisi Reşid Paşa cânibinden taraf-ı sadaret-penâhîye ve seraskeriye tahrirat vürûd etmiş ise de müşarünileyh Selim Paşa'nın bir iş'arı zuhur etmemiştir.

28 RA 1272

Sadr-ı âzam Âli Paşa hazretlerinin valdesi vefat etmiştir.

6 REBİULÂHIR 1272

Hassa müşiri olup Erzurum canibinde bulunan Selim Paşa hazretlerinin şehr-i rebiulevvelin yirmi biri tarihiyle müverrah olup bugün topçu miralay (Albay) İbrahim Bey vasıtasıyla vürud eden tahriratı mealinde *Kars*'ın malûm olan ahvali cihetiyle bundan böyle ne asâkir ve ne ahali de tab ve takat kalmayıp açlıktan telefât vuku bulmağa dahi başlamış olduğundan Vilyams Paşa bazı memurîn ile Rusya ceneraline giderek yedi madde üzerine mukavele birle çâr-nâçar *Kars*'ın Rusyaluya teslimine karar verilmiş ve mevadd-ı seb'âyı hâvi mûmaileyh tarafından îta olunan memhur varakayı irsal eylemiş olduğu muharrer olup muharrerat-ı sairesi dahi *Erzurum* için gerek asker ve gerek mühimmatça taleb-i muavenetten ibaret bulunmuş ve mîr-i mûmaileyhin ifadat-ı şifahiyesi dahi *Kars*'a şimdîye kadar bir günâ imdat ve îâne olunmamış olduğundan ve zehâir-i mevcude dahi tükenerek pek aşırı sıkılmış idüğünden herkes âlem-i hayrette kalıp egerçi hücum ile *Kars*'tan çıkmak tasavvur olunmuş ise de Rusyalunun elhaletühazihi *Kars* civarında onsekiz binden mütecaviz askeri olduğuna ve *Kars*'ta bulunan asâkir-i şâhanenin açlıktan dolayı harekete mecali kalmayıp dört bin şu kadar hastası bulunduğu binaen çaresiz *Kars*'ın teslimi suretine izhar-ı muvafakat olduğunu beyan demek olarak sûret-i hal ve mîr-i mumaileyhin vuku bulan ifadesine nazaran asâkir-i redife ve muvazzafa ile ketebeden başka kâffe-i asâkir-i nizamiye ve memurin-i saire esarete duçar ve bilcümle top ve esliha ve mühimmat Rusyalunun yed-i istilâsına giriftar olup memleketin ve emval ve eşyây-ı asâkir ve ahalinin yağma ve garet olunmıyacağı misillu, istihkâmat ve cemi-i cephan ve mühimmat ve sairenin tahrip olunmaksızın Ruslayuya teslim kılınacağı ve ahalinin istedikleri mahallere azimetlerine ruhsat verileceği misillu redif ve başı bozuktan hasta olarak orada kalıp kesb-i ifakat edenlere dahi bâdehu irae-i ruhsat olunacağı ve fakat zabitan-ı askerîyyeden çavuştan yukarı bulunanların seyflerinin ahzından sarf-ı nazarla kendulere ibka kılınacağı mukavele iktizasından olduğu tebeyyün etmiş ve egerçi ruhsat verilecek asâkir-i redife ve muvazzafa ile saireye Rusyalu tarafından araba ve sairece muavenet olunmadığı halde bunların yollarda

telef olacağı dahi derkâr bulunmuş olup Anadolu'nun ahvali bu merkezde iken bu tarafça yine hiç bir tedbir ve tedarike sarf-ı zihin olunmayarak herkes zevk ve sefasında kimi ebniye inşası ve kimi düğün icrası gailesinde olduğu cümlelerin malûmu olan mevaddan olduğundan şimdilik bu kadarla iktifa olunmuş ise de tafsil-i keyfiyet rabt ve sebki yolunda daha etraflıca olarak kaleme alınıp nasa bir ibret bırakılması mutasavverdir.

10 REBİULÂHIR 1272 PERŞENBE

Kars vukuatından dolayı düvel-i müttefika memurları hazır oldukları halde Bâb-ı seraskerîde bir meclis akdolunup Hariciye nazırı mevcut bulunmuştur. Ve bu hususa dair dün gece nâzır-ı müşarünileyhin hanesinde dahi tekrar birleşilerek kaptan-ı derya Mehmed Ali Paşa hazretlerinin orada bulunduğu istihbar kılınmış ise de bugün Bâb-ı âlide bulunmadığı tahkik kılınıp adem-i tedbirden yâni *Kars*'ın istihlâsı zımında Serdar-ı ekremin *Sohum*'a gitmesinden ve buna sebep dahi Serdar-ı ekrem ile serasker Mehmed (Rüştü) Paşa ve hariciye nazırı Fuat Paşa olmasıyle bu babta müşarünileyhimin bir vartaya uğradıkları aaleb-i memul idügi.

17 REBİULÂHIR 1272

Bir müddettenberi hasta olarak geçenlerde fer'îye daire-i hümayununa çıkmış olan ikinci İkbâl Ceylanyar Hanımefendi irtihal-i dâr-ı beka edip nâaşı Fatih civarında kâin türbeye defnolunmuş ve müşarünileyha, Adile Sultan hazretlerinin takdimesi ve 8. Ş. 68 tarihinde vefat etmiş olan şehzâde Mehmed Rüştü Efendi'nin valdesi olup verem illetinden müteveffiye olduğu tahkik kılınmıştır.

18 REBİULÂHIR 1272

Cennet-mekân efendimiz kadınlarından ve *Beyleybeyi*'nde Nafiz Paşa merhumun mübayaa olunan sahilhanesinde mukime Hacce Başkadın efendi vefat etmiş ve naaşı Bahçekapısına çıkarılarak cennet-mekân (yâni İkinci Mahmud) türbesine defnolunmuştur. Müşarünileyha hemşire-i hazret-i sultanî Âdile Sultan hazretlerinin övey valdeleri olup beraberce saraydan çıkmış ve bir müddet, Sultan-ı müşarünileyha ile oturup muahharen ayrılmıştır.

19 REBİULÂHIR CUMARTESİ

Merhume Hacce Başkadın efendi hazretlerinin Beylerbeyi'nde kâin sahilhaneleri serasker-i sâbık Rıza Paşa hazretlerine ihsan-ı şâhane buyrularak müşarünileyhin dünkü cuma günü li-ecli't-teşekkür Mabeyn-i hümayun canib-i âlisine gitmiş ise de selâmlık resmi münasibetiyle zât-ı şâhane ile görüşemeyip teşekkürü hâvi evvelce yazmış olduğu arizayı başkâtip Hakkı Efendi'ye îta ile avdet eylediği istihbar olunup mezkûr sahilhane, mukaddema iştirâ etmek niyetinde bulunduğu halde bi'l-mübayea kadın-ı müşarünileyhaya verilmiş olmasından bahis ile Mabeyn-i hümayuna arıza takdim eylemesi ve bir takrib ele getirmek niyet ve emelinde bulunması ve bunun evvelce davranmasından nâşi müşarünileyh Rıza Paşa hazretlerine ihsan buyurulması cây-i taaccüp bir keyfiyettir. Zira Devlet-i aliyenin şu esnada derkâr olan hal-i müzayekası cümlelerin malûmu olduğu ve istikraz akçesiyle kendüsünü idare eylemekte bulunduğu ve harb ve orduy-ı hümayunda bulunmakta olan asâkir-i islâmiyenin müterakim olan maaşları ve elbise ve şitâiyeleri verilemeyip çırlı, çıplak çadır altında oldukları halde bu nasıl alış verıştır? Buna nazar-ı ibret ve hakkaniyet ile dikkat olunmalıdır. Zira yakın vakitte Devlet-i aliyye bunun seyyiâtına giriftar olacaktır.

25 REBİULÂHIR 1272

Sadr-ı esbak Devletlu Reşid Paşa hazretlerinin yine makam-ı sadarete getirilmesiyle beraber elyevm mesned-i sadarete bulunan Âli Paşa hazretlerinin hariciye nezaretine ve kaptân-ı derya Mehmed Ali Paşa hazretlerinin seraskerliğe tahvil-i memuriyetleri ve hariciye nazırı Fuad Paşa hazretleriyle serasker Rüştü Paşa hazretlerinin şimdilik hanelerinde ikamet eylemeleri tashih-kerde-i âli iktizasından olduğu ve bu maddeden dolayı müşarünileyhima Âli ve Rüştü Paşa hazretleri beylerinde Beylikçi Afif Bey vasıtasıyla bazı muhaberat vukuundan sonra müşarünileyh Âli Paşa hazretlerinin Rüştü Paşa hazretleri tarafından temin kılındığı işitilmiş ve buna vücud verilmemiş idi.

Tahkikat-ı sahihaya göre mâh-ı hâlin onikinci günlerinden birinde mâbeyn-i hümayunda bu hususa dair zât-ı şâhane ile serkurena İzzet Efendi beyinde bazı sohbet cereyan etmiş ve müşarünileyh Reşid Paşa hazretlerinin istihdamına karar verilmiş olduğundan

mabeyn-i hümayuna memur Ferik Edhem Paşa yevm-i mezkûrda huzur-ı şâhaneye celb ile Reşid Paşa'nın istihdamına lüzum görünüp egerçi buna karar verilmiş ise de evvel-i emirde bir kere Fransa sefaretiyle istimzac-ı keyfiyet olunması îcap edeceğinden ve kendisine birgüna mesuliyet olmadığından sefaret-i merkumeye gidip müşarünileyhin istihdamı, ittifaka dokunup dokunmayacağına anlaşılaraq haber verilmesi Ferik-i müşarünileyhe emrû ferman buyrulmuş ve müşarünileyh bundan bihaber olarak mabeynce dahi bir şeyi tahkik edemeyeceğini bildiğinden doğruca Tophane-i âmireye azimetle Fethi Paşa hazretleriyle, yollanan memuriyet-i vakiasından dolayı istifsar-ı keyfiyet etmiş ise de hakikat-i hale kesb-i vukuf edemeyip fakat Reşid Paşa hazretlerinin istihdamına Fransa sefiri canibinden izhâr-ı muvafakat olunmayacağı müşarünileyh Fethi Paşa hazretleri canibinden îma olunmasıyle Ferik-i müşarünileyh oradan canib-i sefarete azimet ve elçi beyle⁵ görüşüp memuriyetini beyan ve hikâyet eylemiş ve bunun üzerine elçi-i mumaileyh bu misillü zevatın nasb ve azli yed-i istiklâl-i şâhanede olmasıyle buna kimesne tarafından müdahale olunması îcap etmeyip şu kadar ki müşarünileyh eski tabiatlarından vaz geçmiyeceği ve İngiltere taraftarlığından geri durmayacağı cihetle şimdi kendisinin mansıba çağırılması bazı müşkilâtı ve zat-ı şâhanece bertaraf olmuş olan sudai davet edeceğinden başka Mehmed Aîi (damad) Paşa hazretlerinin nasbı maddesi İngiltere sefiri Kanin'in muamelât-ı gayri lâyıkası üzerine icra olunmasıyle bunun Avrupaca hüsn-i tesiri olarak bu babta zât-ı şâhane namusunu vikaye etmiş ise de müşarünileyh Reşid Paşa hazretleri buna makis olmayıp zira kendisi daima bir donanmış sofrayı bozup yeniden tanzim etmek yâni mansıba geldiği gibi tebeddülât ile uğraşmak efkârında bulunmasıyle şu aralık kendinin istihdamı münasip olmayacağı misillü Kanin'in entrikasına haml ile bilâkis Avrupaca dahi sûy-i tesiri istilzam edeceğine ve devletin efkârı dahi bu merkezde bulunduğundan iştibah olunmamasını îrad ve beyan ve vükelây-ı hazıradan başkaca izhar-ı hoşnudî ve memnuniyet ile beraber Rüştü Paşa ve Fuad Paşa gibi zatların sokakta bulunur adamlar olmadığını ve Reşid Paşa elli yaşını mütecaviz olarak tabiatından vaz geçmiyeceğini dahi ifade ve ityan edip Ferik-i müşarünileyh bu haber ile Tophane'ye avdet ve zat-ı şâhane orada bulduklarından Fethi Paşa hazretleri

⁵ O tarihte Fransa'nın Türkiye elçisi Mösyö Tovnel idi.

hazır olduğu halde elçi-i mumailiye'nin ifadâtını ber-veçh-i muharrer hikâyet etmiş ve Ferik-i müşarünileyhin ibtida Tophane'de huzur-ı şâhaneye vüsulünde "lâ ve neam" haberinin istifsar olunması cây-ı dikkat olduğu misillu bu babta İzzet Efendi'nin mahcub olacağı keyfiyetinin muahharen îrad buyrulması dahi dikkate şayan bir keyfiyet olarak bu hususta meydana çıkışı Reşid Paşa hazretlerinin Fransalı ile uyduğu Ali Galip Paşa tarafından zât-ı şâhaneye ismâ olunmasından neşet edip müşarünileyh Reşid Paşa'nın istihdamı zât-ı şâhanece mültezem olmadığı ve bu dahi Fethi Paşa tâlimiyle bir entrika olduğu revîş-i halden istidlâl olunmuştur.

25 CUMADELÂHIR 1272 (1856 M)

Sadr-ı âzam Âli Paşa hazretleri konfransa tâyin buyrularak tanzimat meclis reisi Kıbrısı Mehmed Paşa kaymakam nasb buyrulmuştur. Kaymakamlık memuriyetinin serasker Mehmed Rüştü Paşa, ve seraskerlik kaymakamlığının Rumeli ordu-yı hümayunu kumandanı kaymakamı olup Dersaadet'te bulunan İsmail Paşa hazeratına ihalesi mukarrer olduğu halde müşarünileyh Rüştü Paşa hazretlerinin vukubulan istinkâfına mebni kariha-i şâhaneden olarak Mehmed Paşa memuriyeti icra kılınmıştır.

24 CUMADELÂHIR 1272 PAZAR

Sudûr-ı izâmdan Gelenbevî zâde Mehmed Said Efendi irtihal-i dâr-ı beka edip naaşı *Rumeli hisarı*'nda *Kayalar* nam mahalde kâin makbere-i mahsusasına naklolunmuştur.

26 CUMADELÂHIR 1271

Kaptan-ı derya sabık Halil Rifat Paşa pazartesi gecesi vefat edip naaşı Hazreti Halid رضى الله عنه ربه الودود Radiyallahü anh rabbi-hü'l-vedud civarına defnolunmuştur.

4 RECEP 1272

Hakkı Bey, Reşid Paşa hazretlerine gönderilmiş Mecalîs-i âliye memuriyeti için.

5 RECEP 1272 ÇARŞAMBA

Safvet Efendi'nin dahiliye müsteşarlığına ve Hayreddin Paşa'ya maaş tahsisine dair vuku bulan ifade-i şifahiyesinden dolayı zat-ı şâhâne kaymakam Mehmed Paşa'ya igbirar buyurup Fuad

Paşa'nın kaymakamlığına mütedair mabeyince bazı lâkırdı cereyan etmiş olduğu işitilmiştir.

16 ŞABAN 1272 PAZARTESİ

Birbirini müteakip akdolunan Mecalis-i âliyede Kırım muntakasında bulunan asâkir-i şâhane ile Kırım ahalisinden hicret etmek isteyenlerin nakli ve ahali-i merkumenin *Dobruca* ovasına iskânı münasip olacağından bunlardan on sene müddetle vergi ve yirmi sene müddet hisse-i askeriye alınmayıp kendilerine arazi irae olunması ve teferruatı maddeleri müzakere olunarak iktiza eden sefainin tedarikine teşebbüs olunmuş ve Nusretiye ve Mukaddeme-i Hayr kalyon-ı hümayunlariyle Rehber ve Necm-i Şeref nam vapur-ı hümayunlar Beşiktaş pişgâhına ihraç olunup oradan Karadeniz canibine îzam kılınmış olduğu.

20 ŞABAN 1272

Üsküdar'da Hüdayi Hazretleri dergâhı reside-i hitam olduğundan oraya selâmlık resmi icra buyrulmuştur.

24 ŞABAN 1272 SALI

Serasker Mehmed Rüştü Paşa hazretleri li-ecli'l-istifa mabeyn-i hümayuna azimet etmiş olduğu işitilmiş ve sebep-i istifası dahi kaymakam Mehmed Paşa hazretleri tarafından geçende tersane-i âmirede akdolunan mecliste asâkir-i şâhaneye lâyikiyle bakılmamakta olduğuna dair vukubulan ifadâtтан neşet eylediği rivayet olunmakta bulunmuştur. Müşarünileyhin mabeyn-i hümayuna azimeti mekâtib-i şâhane imtihanının istizanı için olup zat-ı şâhane ile görüşemeyip Hakkı Bey vasitasiyle

26 SAFER 1273 CUMARTESİ

Zat-ı sadaret-penahînin (Âli Paşa'nın) Mabeyn-i hümayuna azimetiyle istifa etmiş olduğu istimâ olunmuştur. Sebeb-i istifa, Büyükdere'de bulunan İngiltere donanmasının Paris'te mün'akit olan muahede iktizasınca bu günlerde boğazların cenk sefâinine insidadı maddesinin icrası lâzım geleceğinden elhaletühazihi Büyükdere'de bulunan İngiliz donanmasının *Halic-i Kostantinye*'den *Bahr-i Sefid*'e avdet eylemesinin İngilterelüye ifade olunması ve bu suret kabul olunmadığı

halde protesto kılınması Fransa İmparatoru canibinden beyan olunmuş ve İngiltere donanmasının burada bulunması *Yılan adası*'yle *Polgrad* şehri ve *Memleketeyn*'in birleşmesi maddesinin men'i hususundan ibaret olmasıyla ve bunların Fransalı'nun dediği gibi tesviyesi Devlet-i aliyyeye muzır olarak kendileri dahi hayır-hah bulunmasıyla mevadd-ı mezkûreye bir hüsn-i suret verilmedikçe donanmanın avdet edemeyeceği cevabı verilmesinden neşet etmiş olduğu.

29 SAFER 1273

Hariciye nazırı Fuad Paşa'nın sahilhanesinde hususat-ı mezkûre için akd-i mükâleme olunmuştur.

3 REBİULEVVEL 1273 CUMARTESİ

Âli Paşa hazretlerinin makam-ı sadaretten infisaliyle Reşid Paşa hazretleri işbu sebt günü def'a-i hamis olarak mesned-i sadarete teşrif buyurmuş ve serkurena Neşet Bey ile Bâbüalî'ye gelip İngiltere devleti tarafından zat-ı şevket-simat-ı şâhaneye irsal olunan nişan bugün takdim olunacağı ve havass-ı vükelây-ı fiham mabeyni hümayunda tecemmû eylemiş olması cihetiyle müşarünileyh hazretleri dahi hatt-ı hümayun kıraatinden sonra Mabeyn-i hümayuna azimet buyurmuşlardır. Sadr-ı sabık-ı müşarünileyhin müddet-i sadareti ondokuz mah on bir gün olup bu müddetin elli dört günü Şefik Paşa hazretlerinin ve yüz otuz sekiz günü Kıbrıslı Mehmed Paşa hazretlerinin kaymakamlığı ile idare olunmuş ve bu cihetle müşarünileyh on üç mah yirmi beş gün Der-i saadette bulunmuştur.

22 REBİULEVVEL 1273 PERŞENBE

Sadr-ı sabık Âli Paşa, Fuad Paşa'nın yerine hariciye nazırı nasb buyrulup sadr-ı esbak Giridi Mustafa (Nailî) Paşa Mecalis-i âliyyeye ve serasker-i sabık Rıza Paşa seraskerlik memuriyetine ve Vasıf Paşa, Selim Paşa'nın yerine Hassa müşirliğine ve hassa müşiri esbak Reşid Paşa (darbhur) Dersaadet ordusu müşirliğine memur buyurulmuşlardır. Mesmuat; Hariciye nazırı Fuad Paşa bir kaç defa şifahen istifa edip taraf-ı sadaretten geçirilmiş olduğu halde salı günü istifayı havi resmen bir ve mahremane olarak diğer bir kıta tezkire tahririyle hakipây-ı vekâlet-penahiye bi'l-irsal mahremâne tezkiresine azl ve nasb maddesi emr ve fermân şâhaneye menut olduğun-

dan bu babta şerefsudur buyrulacak irade-i seniyyeye değin memuriyetine devam eylemesi cevaben yazılıp keyfiyet taraf-ı eşref-i şâhaneye şifâhen ifade ve müşarünileyhin istifası kabul buyrulduğu halde yerine sadr-ı sabık Âli Paşa'nın memuriyeti münasip olacağı misillu Serasker Paşa'nın dahi istifa etmek niyetinde bulunduğundan böyle şey vukuu takdirinde kabul buyurulmaması ve belki şimdiden celb buyrulup bazı teminat icra buyrulması muvafık-ı maslahat olduğu ve sadr-ı esbak Mustafa Paşa ile Rıza Paşa'nın Mecalis-i âliyye memur buyrulması hâkipây-ı şâhaneye hikâye olundukta müşarünileyh Rıza Paşa'dan izhar-ı infial ile kendisine hiç bir vakitte emniyetleri olmadığından ve kendisinin hain olduğundan bahis buyurmasıyla beraber Fethi Paşa'ya dokunulmuyarak ve karabeti cihtiyle Mehmed Ali Paşa'ya bir şey denilmiyerek kusur her ne yapılır ise (muvafık) cevabı verilmesi üzerine taraf-ı sadaret-penahîden Rıza Paşa hakkında vuku bulan ifade geri alınarak avdet etmiş ve çarşamba günü hariciye nezaretine Âli Paşa'nın gelmesi hususu başkâtip Hakkı Bey vasıtasıyla zât-ı sadaret-penahîden istimzac buyrulup ertesi günü ber-minval-i muharrer tevcihat vuku bulmuş ve müşarünileyh Âli Paşa ve serasker (mütercim Rüştü Paşa) Paşa ve Fuad Paşa'nın istifa hususunda ittifak ve ittihadları olduğu karar-ı halden istidlâl olunmuş ve müşarünileyh Âli Paşa'nın yine istifa sadedinde bulunduğu sahîhen işitilmiştir.

24 REBİULEVVEL 1273 CUMARTESİ

Hariciye nazırı tâyin buyrulan Ali Paşa hazretleri taraf-ı sadarete istifanâme takdim etmiş.

26 REBİULEVVEL 1273 PAZARTESİ

Müşarünileyh Âli Paşa hazretlerinin zahirde illet-i vücudiyesinden bahis ile memuriyet-i âliyesinden afvına dair Mabeyn-i hümayuna ve taraf-ı sadarete istifanâmesini takdim etmiş ve bir iki defa dahi cânib-i Âli-i sadareten istitaf eylemiş olduğu işitilmiş idi. Bugün Mabeyn-i hümayun ketebesinden birinin Bâbüali'ye vürüd ederek zât-i vekâlet-penahînin bu babta olan mütalâaları istifsar olundukta müşarünileyhin afviyle yerine Meclis-i tanzimat âzasından Edhem Paşa'nın memuriyeti münasip olacağı ifadesiyle gelen zat iade olunup zât-ı sadaret-penahî dahi görüşmek üzere Bâbıseraskeri'ye teşrif buyurmuş

olduğundan akiblerinde mabeyn kapı çuhadarı Mehmed Bey gelip Edhem Paşa'nın taraf-ı şâhaneden istenilmiş olduğunu bi'l-ifade zat-ı vekâletpenahi oradan Bâbîâli'ye avdet buyurmuş ve sahilhane-i âciziye avdet olunmak üzere akşam ezanı okunurken *Bahçe kapısı*'na vürudumuzda mir-i mumaileyhin Edhem Paşa'yı orada beklemekte olduğu görülmüştür. (Abdülhamid Ferit Paşa bu tarihte bâlâ rütbe- siyle serasker müsteşarı bulunmakta idi.)

7 CUMADELÂHİR 1273 (1857 Şubat)

Bâb-ı fetvâ - penahîde hıristiyanlardan asker ahzına dair akdo- lunan mecliste Fuad Paşa tarafından bazı güna itiraz vuku bularak bundan dolayı zât-ı sadaret-penahînin müşarünileyh Fuad Paşa'ya muğber olduğu işitilmiştir (Fuat Paşa bu tarihte Âli Paşa ile beraber Mecalis-i âliyyeye memur idi).

16 CUMADELÂHİR 1273

Vefat-ı Rıfat (Sadık) Paşa an-âzây-ı Meclis-i tanzimat وفات رفعت پاشا عن اعضاء مجلس تنظييات

20 CUMADELÂHİR 1273

Vukû-ı isâet-i kethüdây-ı hazine-i hümayun:

Hazine-i hümayun kethüdası bulunan Daye zâde Mehmed Bey'in Hırka-i saadet odasında ve Hazine-i hümayunda mahfuz san- duka-i emanet olan teberrükât-ı celile hakkında bazı güna riayetsiz- liği ve bunlardan bir azının bahre ve bir miktarının bire ilkasına icti- sar eylemiş olduğu tahakkuk ve tebeyyün etmesiyle kendisi kiler oda- sında hapsolunarak ve konağı etrafına kordon çevrilerek Meclis-i vâlâ reisi Şefik Paşa ve Tanzimat müftisi Rüştü Molla ve Maliye müf- tüsü Sadettin Molla ile Meclis-i vâlâ âzasından Ziver Efendi marifetleriyle istintakı icra kılınmakta olduğu.

25 CUMADELÂHİR 1273 CUMA

Hazine kethüdası bulunan Mehmed Bey'in nef'-i müebbetle *Kıbrıs* ceziresine iclâsı ve oraya vusulünde kalebend edilmesi ittifak-ı âra ile kararlaştırılarak kendisi Tair-i Bahrî nam vapur-ı hüma- yuna irkâben menfasına gönderilmiştir.

9 RECEP 1273

İki gün evvel Darüssaade ağası bulunan Hüseyin Ağa, hazine vekili Abdülgani Ağa çırağ buyrularak baş musahip Rasim Ağa Darüssaade ağası, ikinci musahip Tahsin Ağa hazine vekili ve üçüncü musahip Yakup Ağa baş musahip nasb buyrulmuş olduğu işitilmiştir.

15 RECEP 1273

Kıbrıs'a nefyolunan Hazine kethüdasının (Daye zâde Mehmed Bey) esnây-ı rahta telef edilmiş olduğu işitilmiştir.

27 RECEP 1273

Darüssaade ağası bulunan Rasim Mehmed Ağa'nın infisaliyle yerine Tahsin Ağa Ağa-i Darüssaade nasb buyrulmuş.

14 ŞABAN 1273 PERŞENBE

Şehzade Nureddin Efendi hazretlerinin bed'i besmele ve Reşad Efendi ve Ahmed Kemalettin Efendi ve Burhaneddin Efendi hazerâtının hetemat-ı şerif cemiyet-i seniyyesi Beşiktaş sarây-ı hümayununda icra buyrulmuştur.

7 ZİLKADE 1273 PAZARTESİ

Reşat Efendi, Kemaleddin Efendi, Burhaneddin Efendi, Nureddin Efendi hazerâtının işbu pazartesi günü saat yirmi dakika müdurunda Beşiktaş sahilsaray-ı hümayununda emr-i mesnun-ı hitanları bi'l-icra top endahiyle ilân-ı keyfiyet olunmuş ve etfal-i sairenin dahi mekteb-i idadiyede hitanlarının icrasına mübâşeret kılınmıştır.

Reşat Efendi'yi İsmail Paşa Kemaleddin Efendi'yi Şakir Efendi Burhaneddin Efendi'yi Mehmed Efendi ve Nureddin Efendi'yi Nuri Bey sünnet etmişlerdir.

5 ZİLHİCCE 1273 PAZAR

Bâb-ıâli'de meclis:

Memleketeyn [Eflâk - Bogdan] meselesi üzerine geçen hafta gece Sahilhane-i seraskeride ve ertesi günü sahilhâne-i hazret-i sadaret-penâhîde akd-i meclis olunarak beylerin [Eflâk ve Boğdan beylerinin]

intihabı maddesinin Paris muahedesi iktizasınca ahaliye havale olunması Fransa sefaretı tarafından ve bunun tehiri hususu İngiltere sefiri canibinden ısrar olunarak buna bir karar verilememiş ve sefaretler devletleri canibine müracaata mecbur olarak ol vakitten beru Fransa sefaretı tercümanlarının Bâbîâli'ye gitmedikleri istihbar kılınmıştır.

8 ZİLHİCCE 1273 ÇARŞANBA

Memleketeyn üzerinde şimdiye kadar yapılan şeylerin kâffeten feshine dair Fransa İmparatoru namına olarak Fransa elçisi canibinden Bâbîâli'ye bir nota verilerek iki güne kadar cevabı talep olunmuştur.

11 ZİLHİCCE 1273 CUMARTESİ

İyd-i şerifin ibtidası cuma günü saat dokuz, on kararlarında sadr-ı âzam Reşid Paşa ile Mecalis-i âliyye memur Giridli Mustafa Paşa ve bazı zevat Mabeyn-i hümayuna celb olunarak müşarünileyh Mustafa Paşa hazretleri mühr-i hümayun îtasiyle tebcil ve müşarünileyh Reşid Paşa hazretleri Meclis-i tanzimat riyasetine ve sadr-ı esbak Âli Paşa hazretleri Hariciye nezaretine ve tanzimat reisi sabık Mehmed Paşa (Kıbrıslı) hazretleri Mecalis-i aliyyeye ve hariciye sabık (nazırı) Ali Galip Paşa (Mustafa Reşit Paşa'nın oğlu) hazretleri Evkaf-ı hümayun nezaretine ve Meclis-i vâlâ âzasından Kâmil Paşa hazretleri Seraskerliğe ve Evkaf nazırı sabık Hasib Paşa Maliye nezaretine memur buyrularak serasker-i sabık Rıza Paşa ve Maliye nazırı sabık Safvetî Paşa hazeratının sahilhanelerinde ikametleri muktezây-ı irade-i seniyyeden olarak kendilerine müstevfa maaş tahsis kılınmıştır.

13 ZİLHİCCE 1273 PAZARTESİ

Rikâb resm-i âlilerinin icrasından sonra yâni saat dokuz raddelelerinde havass-ı vükelâ Kuruçeşme'de kâin daire-i kapudanîde (Damad Mehmed Ali Paşa) tecemmü ederek memleketeyn meselesi üzerine akd-i meclis olunmuş ve İngiltere Sefiri Kanin li-ecli'l-mülâkat Mabeyn-i hümayuna azimet eylemiştir.

16 ZİLHİCCE 1273

Fransa ve Rusya ve Prusya ve Sardinye elçilerinin memleke-

teyn meselesinden dolayı armalarını indirerek müteheyyi-i azimet oldukları.

21 ZİLHİCCE 1273

Bâdehu vuku bulacak iş'ara intizaran Dersaadet'ten te'hir-i hareketle keyfiyeti rüfekası bulunan Rusya ve Prusya ve Sardunya süferasına dahi bildirmesine dair Fransız elçisine tahrirat-ı telgrafîyye gelmiş ve Fransız İmparatoru dahi Londra'ya azimet etmiştir.

25 ZİLHİCCE 1273

Serasker-i esbak Mehmed Rüşdü Paşa ikinci mabeyinci Ahmed Bey vasıtasıyla *Büyük Çamlıca*'da kâin bağından Mabeyn-i hümayuna celb buyrularak seraskerlik memuriyet-i cesimesi kariha-i şâhaneden uhdesine bi't-tevcih Bâbîâli'ye îzam buyrulmuş ve serasker-i sabık Kâmil Paşa Bâb-ı seraskerîde bulunduğu halde karakulak ile kendisine ihbâr-ı keyfiyet olunarak konağına azimet etmiştir.

4 REBİULEVVEL 1274

Makam-ı sadarete bulunan Mustafa Naili Paşa hazretlerinin yerine Tanzimat Meclisi reisi sabık Reşid Paşa ve serasker Mehmed Rüşdü Paşa'nın yerine Serasker-i esbak Rıza Paşa ve Tophane müşiri Vasıf Paşa'nın yerine Tophane müşiri sabık Fethi Paşa, Asâkir-i hassa müşirliği Tophane müşiri sabık Vasıf Paşa'ya tevcih.

4 CUMADELEVVEL 1274 PAZARTESİ

Fransa elçisi Tovnel Hariciye nazırı Âli Paşa hazretlerinin konağına ziyafete azimetle orada Reşid Paşa hazretiyle mülâkat etmiştir.

25 CUMADELEVVEL 1274 (1858 M)

Makam-ı sadarete bulunan Reşid Paşa evvelki cuma gününden beri na-mizac olarak geçen perşembe saat beş altı (ezanî) raddelelerinde irtihal-i dâr-ı beka ettiklerinden ertesi cuma günü naaşî sahilhanesinden vapur ile Köprüye ve oradan da Beyazid cami-i şerifine îsal olunarak selât-ı cenaze ba'de'l-edâ cami civarında kâin makberede pederi yanına defnolunup cuma, cumartesi ve pazar günleri burc-ı

akrebte olduğundan yerine ahari nasb ve tâyin buyrulmayıp makam-ı sadaret dört gün hali kalmış ve mesalih-i devlet tatil olmuştu.

Bugün Hariciye nazırı Âli Paşa ve Tanzimat reisi esbak Mehmed (Kıbrıslı) ve Tanzimat riyasetinde bulunan Fuad Paşa Serkurena Osman Bey vasıtasıyla mâbeyn-i hümayun-ı şâhaneye davet buyrulup sadaret-i uzmâ hizmet-i celilesi müşarünileyh Âli Paşa ve Tanzimat riyaseti Mehmed Paşa ve Hariciye nezareti Fuad Paşa hazeratına bi't-tevcih kendileri Bâbîâli'ye isra ve memuriyetleri icra buyrulmuştur.

24 ZİLHİCCE 1274

Zât-ı şâhâne bugün saat beş kararlarında kaptan Mehmed Ali Paşa ve serasker Rıza Paşa ve Tophâne müşiri Mehmed (Mütercim Mehmed Rüştü) Paşalar beraber olduğu halde Kapak vapur-ı hümayununa râkiben Ayastafanos'a azimet buyuracaklarından gerek azimet ve gerek avdet-i mülûkânede iktiza eden mahallerde top ve tüfenk endaht olunmasına irade-i seniyye müteallik buyrulduğu bâ-tezkire-i aliyye iş'ar buyrulmasıyla Dersaadet ordusundan Topkapı'ya ve hassa ordusundan *Mehmed Paşa köşkü*'ne (Üsküdar'da) ve *Şemsi Paşa*'ya ve *Dolmabahçe*'ye asker tertip olunduğu misillü *Tophane*'ye dahi Tophane mensubatından asâkir geçirilerek ve ebvâb-ı Kostantiniyye'den yâni *Yenikapı* ve *Samatya*'da bir münasip mevki bulunduğu halde oraya dahi asker keşide olunarak azimet ve avdet-i seniyyede top ve tüfenk endaht olunacaktır.

25 ZİLHİCCE 1274

Bir gece Ayastafanos'ta beytütetle saat beş kararlarında avdet-i seniyye vuku bulmuş.

26 ZİLHİCCE 1274

Vapur ile şeref-vürûd eden irade-i seniyyeye mebni vükelây-ı devlet Topkapı haricinde zat-ı şâhâneyi istikbal edip kemâfissabık top tüfenk endaht olunmuştur.

Zât-ı şâhânenin bu veçhile azimet ve avdet-i seniyyelerine herkes birer günâ mâna verip şöyle ki: kimi uskur vapura henüz binmemiş olduğundan bunu tecrübe için ve bazıları konferanstan hafiyyen güzel haberler vürûduna mebni icrây-ı şenlik zımnında olduğunu irad

etmekte ve saireleri de yakıştırdıkları şeyleri tefevvüh eylemekte olarak halbuki bunlar hep efvahî kelâmdan ve erâcif ve türrehâttan ibarettir. Hakikat-i hal başka suretle olup yâni bundan on, onbeş gün mukaddem bu günlerde Der-i saadet'te bir azim ihtilâl zuhuriyle zât-ı şâhâne hal' ve Aziz Efendi tahta iclâs olunacağına dair Der-i saadet'te bulunan kâffe-i süferaya Fransaviyyü'l-ibare imzasız olarak birer varaka verilmiş ve bunun üzerine sefaretler canibinden dahi böyle bir şey zuhurunda bunu def'e Der-i saadet'te kuvve-i askeriye mevcut olup olmadığı istifsar olunmasına mebni Der-i saadet'te yirmi bin miktarı asâkir-i şâhane mevcut olduğu haber verilmesiyle beraber buna cüret edenler dahi derdest-i taharrî bulunmuş idi.

İşbu seyahat-i seniyyenin vükelânın tertibi veyahut zat-ı şâhane nin rey ve tedbiri olmak üzere bundan neşet etmiş olması aaleb-i memuldür. Bu babta pek çok diyecek söz var ise de ihtiyar-ı sükût olundu.

Mesalih-i devlet-i aliyenin mühver-i lâyikinde rü'yet olunmamasından ve bu da sadr-ı âzam Âli Paşa'nın gevşekliğinden neşet eylediğinden dolayı sefaretler caniblerinden vükelâyâ bess-ü-şekva olunmuş ve yalnız vikaye-i mansıb zımında vükelânın birbiriyle derkâr olan ittifakından nâşi sadr-ı âzam-i müşarünleyhten izhâr-ı memnu niyet olduğu istihbar kılınmıştır.

8 MUHARREM 1275 SALI

Suret-i hatt-ı hümayun:

Benim vezir-i meâli-semirim

Hasbe'l-îcap sur-ı hümayunumuzdan dolayı vukubulan ve bundan başka hilâf-ı rızây-ı mülûkânemiz olarak müteallikat-ı şâhanemiz taraflarından tasarrufsuzluk ve kayıtsızlık sureti gösterilerek bazı mübayaat vuku bulmakta olduğu mesmuumuz olup bundan böyle kâffe-i müteallikat-ı şâhânemizin tahsisatlarıyla idare olunarak andan fazla bir güna masrafları vukû bulmasına kat'îyyen rızamız olmadığından gerek tebaa-i devlet-i aliyemizden ve gerek hariçten hiç kimesnenin her ne vakit olur ise matlubuma destares olurum mülâhazasıyla istenilen şeyleri getürmeğe mecburiyetleri olmadığı başkaca hatt-ı hümayunumuzla dahi ilân olunacak ise de işbu irade-i seniyyemizi bilcümle hademe ve memurîne ifade edip şayet hilâf-ı harekette bulunanlar olur ise anın dahi önü kestirilmek ve îcabına göre hapis ve tedip ettirilmek ve bunlara dair lâ-yenkati tahkikat ve tetkikat icra

olunmak lâzım geldiğinden serasker Rıza Paşa'nın bu hususa tâyini nezdimizde tensip olunmuş ve binaberin münasebet-i mevkiyyesi cihetiyle Tophane-i âmiremiş müşirliği idaresinin bizzat seraskerliğe ilhakiyle müşarünileyhe ihalesi ve Tophanemiz müşiri Mehmed (Rüştü) Paşa dahi mütehayyizan-ı vükelâmızdan bulunduğundan onun dahi meclise memuriyeti münasip görülüp müşarünileyhima celb ile memuriyetleri bi'l-icra Bâb-ı âlimize gönderilmiş olduğundan ve müşarünileyh Serasker paşa ile Maliye ve Hazine-i hassa nazırları paşalar heman bi'l-ictima müzakere-i maslahata mübaşeret ederek ve hakka makrun olan ve nice sebeplerden dolayı fahiş bulunan düyunu tetkik olunarak defterlerinin tanzimi ve vakten mine'l-evkat bu makule şey vuku bulmaması esbabının behemehal bulunması dahi irade-i katiyyemiz iktizasından bulunduğundan serian îcab-ı hale ibtidar olunsun (8 Muharrem 75 yevm Salı). İşbu hatt-ı hümayunun sebebi zuhuruna dair tahkikat:

Geçen cuma günü zât-ı şâhane Tophane-i âmireye teşrif buyurup Tophane-i âmire müşiri Mehmed Rüştü Paşa ile bazı müsahabat cereyanından sonra kelâm Reşid Paşa merhuma intikal ile müşarünileyhin Devlet-i aliyyeye açtığı yara vükelây-ı devlet başbaşa verse yirmi sene müddette iltiyam kabul etmiyeceğine ve meydanda olan fenalıkların neticesi vahim olduğuna dair müşarünileyh Mehmed (Rüştü) Paşa tarafından îrad olunan ifadâta cevab-ı müsakit verilemediği müşarünileyhin huzur-ı şâhânedan çıkmasıyla beraber taraf-ı mülûkânedan serkurena Osman Bey'e hikâye buyrulmuş ve mir-i mûmaileyh dahi bunun merhumun hali hayatında ifade olunması lâzım gelirken niçin ol vakit ihtar olunmadığı cevabı verilmiş olsa idi münasip olurdu demesi üzerine müşir müşarünileyh bittekrar huzur-ı hümayuna celb birle münasebet getirilerek mir-i müşarünileyh canibinden ol veçhile cevap verilmiş olduğunu müteakip müşarünileyh dahi eğerçi ol vakit bizler adam yerine konulup da sual buyrulmuş olsa idi hakikat-i hali ifadede kusur olunmazdı demesine mebni bu keyfiyet telâşî mûcib olmasıyla sarây-ı hümayuna azimet ve ol gece bu hal ile imrar-ı vakit buyrulmuş ve ferdâsı pazar günü bazı güne ifadât-ı şifahiiyesi olduğundan mabeyin-i hümayuna azimeti hususuna dair sadr-ı âzam Âli Paşa tarafından ba-tezkrie vukubulan istizana mebni müşarünileyh celb buyrularak vuku bulacak ifadâtı lede's-sual azl, nefy veyahut katlolunmasını temenni ile beraber Devlet-i aliyyenin hal-i hazırının pek fena halde ola-

rak bunun bir az müddet devamı maazallah-ü teâlâ altıyüz senelik Devlet-i aliyyenin inkrızını mûcib olacağından bu babta tedabir-i lâzimeye teşebbüs olunması vacibât-ı umûrdan olduğunu ifade ve Devlet-i aliyyenin müzayaka-i maliyesi derece-i nihayeye varmış olduğu halde Der-i saadet'ten peyapey Avrupa'ya murassa zi-kıymet ayna ve piyata ve buna mümasil eşyay-ı nefise ısmarlanmakta ve şu sefaket bilcümle Avrupa ahali taraflarından ve hususa Fransa İmparatoru ve İngiltere Kırالیçesi caniblerinden bizzat takbih olunmakta olup çarçabuk bu uygunsuzluğun bir çare-i serii istihsal olunmadığı halde Avrupa'ca bir iş görülemeyeceği ve Devlet-i aliyyeye batmış nazariyle bakılmakta olduğu Fuad Paşa'nın cümle-i ifadâtından olduğunu dahi ilâve-i kelâm ederek zat-ı sadaret-penahî Bâbiâli'ye avdet ve zat-ı şâhâne dahi kemal-i iztirap ve piçtaba duçar ile Topkapı sarayına azimet buyurup serasker Rıza Paşa ve Maliye Nazırı Safvetî Paşa ve hazine-i hassa nazırı Muhtar Paşa hazeratını oraya celb ve harem-i hümayunun tesviye-i muhasebatı kendilerine havale olunacağından ifây-ı muktezasına îtina ve dikkat eylemelerini emir ve tenbih buyurmuş ve ertesi günü zât-ı sadaret-penahi vuku bulan ifadâtan dolayı azline müterakkiben Bâb-îâli'ye gelmeyip sahilhanesinde bulunduğu halde mâbeyn-i hümayuna celb ve müzakere-i maslahat buyrulduktan sonra salı günü bâlâda muharrer hatt-ı hümayun muktezay-ı münifi üzere müşarünileyhim bu hususa memur buyurulmuştur; Cenab-ı Hak encamını hayır buyursun Âmin.

17 MUHARREM 1275 PERŞENBE

Zât-ı şâhâne Bâbiâli'ye teşrif ile sadr-ı âzam Âli Paşa ve Kaptan Mehmed Ali Paşa ve serasker Rıza Paşa ve ticaret nazırı Ali Galip Paşa ve meclis âzasından Damad Edhem ve Mahmud ve İlhami Paşalar ve maliye nazırı Safvetî Paşa ve hazine-i hassa nazırı Muhtar Paşa hazeratını huzur-ı hümayuna celb ile sultanların düyunundan müşarünileyhim Mehmed Ali ve Ali Galip ve Edhem ve Mahmud ve İlhami Paşaları tevbih ve tekdir ve kendilerinden emin olmadığını tezkir buyurduktan (sonra) sadr-ı âzamı dahi bu sırada muaheze ile Meclis-i vâlâ dairesine teşrif buyurmuş ve sureti zırde yazılacak hatt-ı hümayun kıraat olduğunu müteakip bi't-tekrar müşarünileyhimden sadr-ı âzam ile Mehmed Ali Paşa ve serasker Paşa hazeratını ihzar ederek sureta düyundan ve

mânen Aziz Efendi meselesinden dolayı müşarünileyh Mehmed Ali Paşa'yı kemal-i hiddet ve şiddet üzere muahaze buyurup katil ve hain ve ölümüne (padişahın ölümüne) muntazır olduğunu bi'l-beyan üzerine hücum ederek ve *Mehmed Ali, Abdülmecid ölmez seni gebertirim* diyerek ve bir çok kabayihini serdederek oradan def ve muahharen müşarünileyhimi tekrar huzura celb ile *Mehmed Ali Paşa pek çok yemin etti, ben sözümü geri aldım* diyerek sarây-ı hümayuna azimet ve vükelâ dahi yerlerine avdet etmiş ve ferdası cuma günü Mehmed Ali Paşa ber-mutad selâmlık resm-i âlisinde bulunup ertesi cumartesi günü müşarünileyh kaptanlıktan azl ile meclis-i tanzimat reisi Kıbrıslı Mehmed Paşa ve onun yerine mecalise memur Mehmed Rüştü Paşa bâ-hat nasb ve tâyin buyrulmuş ve müşarünileyh Ali Galip Paşa, Edhem Paşa ve Mahmud Paşa ve İlhami Paşa sahilsaraylarında ikametlerine emrû ferman buyrulmuştur.

5 RECEP 1275 (1859 M) SALI

Akib-i rikâbta mabeyn-i hümayuna azimet ve düvel-i ecnebiyye tebaasından Hazâin-i şâhânedede matlûbâtı olan tüccara esham-ı müm-taze-i cedide îta kılınacağından bahis ile İngiltere elçisi, maliye nazırı Safvetî Paşa hazretlerinden şikâyeti havi bir varaka îta etmiş ve varaka-i merkume iktizasının müzakeresi zımnında taraf-ı şâhânededen Meclis-i vükelâya irsal buyrulmuş olduğundan esham-ı mezkûrenin ol veçhile eshâb-ı matluba îtası zımnında Hazâin-i şâhânededen verilmesi hakkında vükelânın malûmatı olmasına mebni bu babta nazır-ı müşarünileyhin lehine olarak bir mazbata tanzim olunmuş ise de elçi-i mumaileyh, müşarünileyhin azli hususunu iltimas ve beher gün tercüman vasıtasıyla zât-ı şâhaneyi tazyikden hâlî olmayıp bunun üzerine zât-ı mülûkâne Topkapı sarayında zât-ı sadaret-penahi ile mülâkat etmiş ve serkurena Osman Bey ve ikinci mabeynci Ahmed Bey dahi bu husus zımnında Bâbiâli'ye gönderilmiş olup henüz buna dair bir karar verilmemiştir.

21 RECEP 1276 PERŞENBE (1860 M)

Maliye nazırı Safvetî Paşa hazretlerinin lehine olarak her ne kadar vükelâ cânibinden mazbata tanzim olunmuş ise de İngiltere elçisinin vuku bulmakta olan ısrarına mebni nâzır-ı müşarünileyhin bekası uymayıp fakat bunun üzerine azli namus-ı Devlet-i aliyeye

dokunacağından kendisinin istifa etmesine karar verilerek ol veçhile müşarünileyh tarafından Bâbîâlî'ye istifaname takdim olunduğu istihbar olunup her ne suretle olursa olsun müşarünileyhin azli elçi-i mumaileyhin vukubulan şikâyeti üzerine demek olacağından bâis-i teessüf olmaktadır. Bunun hakikatini yerinde beyan etmek lâzım geldiğinden ifadeye ibtidar kılınır şöyle ki :

Geçenlerde bâb-ı fetva-penâhîde mün'akid Meclis-i meşverette mesele-i sabika esnasında hıristiyanlar hakkında neşrolunan fermân-ı âlinin icrası, ahkâm-ı münderecesi lüzumu hariciye nazırı Fuad Paşa tarafından îrad olunması üzerine müşarünileyh Safvetî Paşa pek de sağ ayakkabı değilse de bu babta muktezây-ı hamiiyeti üzere bunun mazarrat-ı âtiyesini ta'dad ile beraber bunu terviç âdeti dinsizlik demek olacağını yad etmesi üzerine kemal-i tehevvrüle, hariciye nazırı müşarünileyh dahi sen de hâinsin demiş ve meclise bir fenalık gelerek huzzar mahallerine avdet eylemişler idi.. Şimdi İngiltere elçisinin müşarünileyh Safvetî Paşa hakkında vuku bulan şikâyeti bir talim ile olmak ihtimalinden gayr-i baid görünüp hal-i hazır teemmül buyurula.

17 SAFER 1276 PERŞENBE

Bir müddettenberi bazı sebük-magzânın devlet ve vükelâ aleyhine ittifak etmiş oldukları serasker Rıza Paşa tarafından haber alınarak bunlardan Tophane müftisi ve Süleymaniyeli Şeyh Ahmed Efendi ve yüksek kaldırımında sakın Halidi meşayihinden Feyzullah Efendi ile zabitân-ı askeriyyeden bazıları ahz-ü girift olarak *Kuleli*'de muhakemeleri icra olunmakta olduğu.

9 REBİULÂHIR 1276

Kuleli'de olan mahbusinden bazıları nefy ve bir azı pranga-bend edilmiş ve bir kaç dahi koyuverilmiştir.

24 RECEP 1277 (1861 M)

Meclis-i vâlâ başkâtibi Midhad Efendi'ye (Merhum Midhat Paşa) bâ-rütbe-i bâlây-ı vezaret *Niş* eyâleti tevcih buyrulmuştur.

17 ZİLHİCCE 1277 SALI

Sultan Abdülmecid işbu salı günü sabahleyin üç saat on dakika mürûrunda irtihal-i dâr-ı beka buyurmuş ve makam-ı sada-

rette bulunan Kıbrıslı Mehmed Paşa ve kaptan-ı derya Mehmed Ali Paşa ve serasker Rıza Paşa yevm-i mezkûrda saat yarım sularında vuku bulan davete mebni mabeyn-i hümayunda bulunmuş olduklarından merhum müşarünileyh hazretlerinin birader-i meali-güherleri Sultan Abdülaziz bin Sultan Mahmud Han hazretleri müşarünileyhim marifetleriyle daire-i mahsusalarından mabeyn-i hümayun canib-i âlisine celb ve vezir odasının muhazisinde kâin odaya ik'ad ile merhum müşarünileyhin naaşı Hırka-i saadet dairesine naklolunmuş ve bâdehu zat-ı şâhâne dahi müşarünileyhimi bi'l-istishab kıçta iki nefer çavuş olduğhalde kendilerine mahsus olan beş çifte kayığa rakiben Topkapı saray-ı hümayununa azimet ve hazine kethüdası, Ağa dairesi civarında kâin Kasr-ı âlide bir müddet âram ve istirahat buyurduktan sonra Babüssaade pişgâhında tehyie olunan taht-ı âli-bahta cülûs ve muayede-i hümayunda olduğu misillü vükelâ ve ulema rical-i devlet ve ümeray-ı askeriye ve memurîn taraflarından resm-i biat icra ve münadiler vasıtasıyla îlân-ı keyfiyet olduğunu müteakib mevaki-i mütadeden yirmî bir pare top endahtıyla izhar-ı meserret kılınarak resm-i mezkûrun hitamında zât-ı şâhane kemal-i şevket ve iclâl ile Beşiktaş (Dolmabahçe) sarây-ı hümayununa avdet buyurmuş ve müşarünileyh Mehmed Ali Paşa dahi beraberce mabeyn-i hümayuna götürmüşlerdir.

Merhum müşarünileyh hazretleri tekfin ve techizi bâde'l-îfa nâşları Babüssaade pişgâhına çıkarılarak selât-ı cenaze eda ile *Sultan Selim*'de îdad olunan türbe-i şerifeye alay ile nakl ve îsal kılınmıştır.

26 ZİLHİCCE 1277 PERŞENBE

Taklid-i seyf (تقليد سيف) resm-i âlisi icra buyrulmuştur şöyle ki : Kâffe-i vükelâ ve memurîn-i devlet ve sudûr-ı ızam hazerâtiyle İstanbul ve Mekke pâyesinde bulunan daiyan ve huzur-ı mütad olan ümera ve zabitan-ı askeriye, Hazret-i Halid Radiyallahü anh civarında tecemmû ederek zât-ı şâhane bahren büyük iskeleye teşrif ve oradan selâmlık resmine mahsus olan alay ile mahfel-i hümayunı teşrif ve orada kudûm-ı şâhaneye muntazır bulunan vükelâ ve âyan ve memurine atf-ı nigâh ile taltif buyurup ve bâde edây-ı selât-ı zuhr, türbe-i şerife azimet birle feth-i şerif kıraatinden sonra derun-i türbe-i şerifede taklid-i seyf buyrulduğunu müteakip Şeyh Necati Efendi (Eyüp'te Taşlıburun dergâhı Şeyhi) makama münasip ed'iyeyi ifa ve Şeyh

Nuri Efendi dahi teberrüken fatiha güya ile derun-ı türbe-i şerifede bulunan vükelây-ı fiham ve sudûr-ı ızâm Oyuncakçılar içine gelerek resm-i teşrifat veçhile tertib-i alay olunup Hanım sultanlar sarayı pişgâhından (Defterdar caddesinden-Feshane'nin bulunduğu cadde-den) *Eğrikapı* caddesiyle *Edirnekapısı*'ndan ve *Çukurbostan* tarikiyle *Sultan Selim* caddesinden mürur ve Fatih Türbe-i şerifesini bâde'z-ziyare haffaflar (Kavaflar) içinden ve *Sarachane* önünden ve *Şehzadebaşı* ve *Bayezid* meydanından ve *Kökçüler kapısı*'ndan ubûr olunarak cennetmekân Sultan Mahmud Han hazretlerinin türbeleri dahi ziyaret ve saray-ı hümayuna teşrif buyurup halk cemal-i şâhane ile rehin-i mesar olmuştur. *Eğrikapı* civarında *Kuyubaşı* nam mahalde süfera için çadır kurulmuştur.

5 MUHARREM 1278 (1861 Temmuz)

Zât-ı şâhanenin cülûslarından evvel tevellüd edip ismi Yusuf İzzettin tesmiye buyrulmuş olan şehzadelerin ilân-ı velâdeti zımında Bâbiâli'ye hatt-ı hümayun vürûd etmiştir.

Benim vezir-i meâli-semirim.

Hazret-i Rabbilâlemînin ihsan-ı ilâhisi olarak yetmiş dört senesi şehri saferü'l-hayrının yirmi birinci cumartesi gecesini bir mahdumum dünyaya gelip ismi Yusuf İzzeddin tesmiye kılınmış olduğundan müşarünileyhin ilân-ı velâdetine ibtidar olunsun. Cenâb-ı hak cümleyi teyidât-ı rabbanîyesine mazhar buyursun Âmin bi-hürmet-i seyidi'l-murselîn.

9 RECEP 1279 (1862 aralık)

Zât-ı şâhâne vükelây-ı mevcudeden emin olmadıklarından bunların tebdili efkârında olup⁶ bir çok havadis işitilmekte olduğu ve vükelâdan bazıları temaruz eylemekte oldukları halde zât-ı şâhane akdemce hafiyen ihtiyar Said Paşa'ya bir mabeynci gönderip kendisinin makam-ı sadarete getirileceği tebşir olunmuş ve Rıza Paşa ve Hasib Paşa ve Safvetî Paşa'nın dahi istihdam olunmaları mutasavver bulunmuş olduğu haber alınması ve bu keyfiyetin muahharen kaptan Mehmed Ali Paşa'ya bir nebze açılması üzerine

⁶ Bu tarihte sadarete Keçeci zâde Fuad Paşa bulunuyordu.

vükelây-ı hazırardan birinin infisali zuhûrunda diğerlerinin dahi istifa eyliyeceklerine dair Sadr-ı âzam Fuad Paşa ve hariciye nazırı Âli Paşa ve serasker Rüştü Paşa ve kaptan Mehmed Ali Paşa beyinlerinde akd-i mukavele olunduğu sahidten tahkik kılınmış ve müşarünileyhim bu akşam bu madde için hane-i sadr-ı âzâmide tecemmu etmişlerdir.

Vezir-i meâli-semirim Yusuf Kâmil Paşa.

Fuad Paşa'nın vuku bulan istifasına mebni ⁷ hizmet-i sadaretin bir münasip zata ihalesi lâzım gelmiş ve sen dirayet ve fetanetle muttasıf vükelây-ı saltanat-ı seniyyeden bulunduğundan hizmet-i mezkûrenin uhde-i hamiyetine tevcihi nez'dimizde bi't-tensip iktizası icra kılınmış olmağla vükelây-ı sairemizle bi'l-ittifak mesalih-i devletimizin hüsn-i rü'yet ve temşiyetine ikdam ve gayret eyliyesin. Cenab-ı hak mazhar-ı tevfiyat buyursun. Recep 15 sene 1279.

RAMAZAN 1279 (1863 Şubat)

Ruznâme sahibi Abdülhamid Ferid Efendi'nin Meclis-i vâlâ âzalığına tâyini :

Serasker müsteşarlığından bi'l-infisal meclis-i vâlâ âzalığına memuriyetimiz icra ve yerimize Meclis-i vâlâ âzasından Mecid Efendi memur buyrulmuştur. Müsteşarlık müddetimiz sekiz sene üç mah yirmi bir gün (1271 ca ilâ 1259 Ramazan) Masarif nezareti müddeti bir sene yedi ay yirmi dört gün.

REBİULÂHIR 1280

Uhde-i âcizanemize Evkaf-ı hümayun nezareti tevcih buyrulmuştur.

19 RECEP 1280

Burhan ve Şadan'ın bed'i besmele ve Hasene'nin (Çocukları) hatm-i şerif cemiyetleri icra olunmuştur.

⁷ Fuad Paşa'nın istifası, aralarındaki karar mücibince Mehmed Ali Paşa'nın kaptanlığından ve Mütercim Rüştü Paşa'nın seraskerlikten azilleri dolayısıyla.

29 CUMADEVVEL 1282 (1885)

Evkaf-ı hümayun nezaretinden infisalimiz vukûiyle Meclis-i vâlâ âzalığına memuriyetimiz icra kılınmıştır.

5 REBİULEVVEL 1283 (1866 Temmuz)

Evkaf-ı hümayun nezaretine memuriyetimiz (ikinci defa) icra ve ilân olunmuştur. Aynı ayın on dokuzunda Adile Sultan kethüdalığı ilâveten uhdemize verilmiştir.

12 ZİLKADE 1284

Bugün Evkaf-ı hümayun nezaretinden infisalimiz vuku bulup Şurây-ı devlet âzalığına tâyin olduk. Müddet-i nezaretimiz yirmi mah onyedî gündür.

20 ZİLKADE 1284 (1868 M)

Sadâret-i uzmâ müsteşarlığına memuriyetimiz icra buyrulmuştur.

21 REBİULEVVEL 1284

İzzeddin (Abdülhamid Ferit Paşa'nın oğlu) Şurây-ı devlet âzalığına tâyin buyruldu.

3 REBİULÂHIR 1286 (1869 Temmuz)

Memur bulunduğumuz sadaret müsteşarlığının lâğviyle ve yirmi bin kuruş tahsisiyle mahkeme-i nizamiye riyasetine tâyin olunacağımız taraf-ı sadareten ifade olundu.

5 REBİULÂHIR 1286

Sadaret müsteşarlığının lâğviyle mahkeme-i nizamiye riyasetine memuriyetimiz icra ve ilân olundu.

3 REBİULÂHIR 1287 (1870 M)

Mecelle ve kanunnâme-i arazi ve ticaret ve ceza kanunnâmeleri okunmak üzere Babiâli'de bir mektep küşad olunmuştur.

9 REBİULÂHIR 1287

Deâvi nezaretinin lâğviyle Divan-ı ahkâmı adliye icra cemiyeti riyasetine memuriyetimiz icra olunmuştur.

15 ŞEVVAL 1287

İcra cemiyeti riyasetinde bulunduğumuz halde saat onbuçuk kararlarında Mecalis-i âliye memuriyetiyle mehd-i ulyây-ı saltanat kethüdalığı⁸ uhdemize ihale buyrulmuş⁹ ve Beşiktaş saray-ı hümayununda kâin Valde Başağası dairesine azimet ve bir müddet aramdan sonra Harem-i hümayuna dühul ve huzur-ı mehd-i ülyaya vüsul ile nâil-i iltifat ve bir kıt'a murassa kutu ihsaniyle mazhar-ı taltif buyrulduktan ve Büyük ağa hazretleri ve Kahvecibaşı ağa ile görüşüldükten sonra saat yarım sularında mabeyn-i hümayuna gidilip Başkâtip Emin Bey ve Nuri Paşa hazretleriyle bi'l-mülakat ertesi pazar günü hakipây-ı şahâneye yüz sürmek üzere saat beş raddelerinde Mabeyn-i hümayuna azimet olunması müşarünileyh Emin Beyefendi tarafından ifade buyrulmasıyla oradan bendehaneye avdet kılınmıştır.

23 ŞEVVAL 1287

Maliye nazırı Mustafa Fazıl Paşa'nın yerine Dahiliye nazırı Rüştü Paşa (Şirvanî zâde) ve onun yerine âmedi-i divan-ı hümayun Said Efendi ve onun yerine dahi dahiliye müsteşarı Mahmud Bey (Çorlulu zâde) tâyin buyrulmuş ve müsteşarlık mansıbı lâğvedilmiştir.

Müşarünileyh Fazıl Paşa'nın sebep-i azli geçen perşembe günü münakid olan Meclis-i hassın akşamı yâni cuma gecesi vükelâdan bazıları hâne-i sadr-ı azamiye (Sadrâzam Âli Paşa) azimetle ba'de't-taâm bazı mevad müzakeresi sırasında taraf-ı seraskerîden masarif-i askeriye için bir az akçe istenilmesi ve Fazıl Paşa tahsisat-ı askeriye

⁸ Pâdişahların valdelerine mehd-i ülya derler, eski bir tâbir olup İlhaniler zamanında da kullanılmıştır.

⁹ Sultan Abdülaziz'in valdeleri Pertevniyal Valde Sultan kethüdası Tahir Paşa zâde Hüseyin Hasib Bey'in vefatı üzerine Mecalis-i âliye memuriyeti inzımanı ile icra cemiyeti reisi ve Âdile Sultan kethüdası Ferid Efendi'ye tevcih kılınarak Âdile Sultan kethüdalığı da beylikçi-i divân-ı hümayun Niyazi Efendi'ye tevcih edilmiştir (Nuhbetü'l-vekeyi. Basılmamış cilt. Kütüphanemizdeki nüsha).

kâmilten tesviye olunmuş olduğundan marta kadar yâni iki ay zarfında bir akçe veremeyeceğini katiyyen ifade kılması üzerine müşarünileyhima beyinde bazı güftügü vuku bulmasına mebni serasker-i müşarünileyh (Hüseyn Avni Paşa) memuriyetinden istifa etmiş ise de taraf-ı sadr-ı âzamîden kabul buyrulmamış iki gün sonra müşarünileyh Fazıl Paşa'nın infikâki vuku bulmuştur. Suret-i hale nazaran serasker Paşa Mabeyn-i hümayuna ifade-i hal etmesinden neş'et etmiştir.

21 SAFER 1288 (1871 M)

Bu kere teşekkül eden Yemen valiliği rütbe-i samiye-i müşiri ve askerî kumandanlığı inzimaliyle Hicaz fırka-i askeriyesi kumandan Redif Paşa'ya tevcih buyrulmuştur.

1 REBİULÂHIR 1288

Nafia nezaretinin Maliye nazırı sabık Rüştü Paşa (Şirvanî zâde) Maliye nezareti rütbe-i samiye-i ve müşiri ile serasker müsteşarı sabık Hamdi Paşa'ya hazine-i hassa-i şâhane nezareti rütbe-i samiye-i vezaret ve müşiri ile kethüdây-ı mehd-i ülyay-ı saltanat bu abd-i âcize tevcih ve ihsan buyrulmuştur.

13 CUMADELEVVEL 1288

Tramvay hututunun Beşiktaş'tan Azapkapısı'na kadar olan hattı bu kere küşad olunacağından vükelâ ve memurîn saat beşte Topخانه'de müheyya olan mahalle davet olundu.

21 CUMADELÂHIR 1288

Makam-ı sadarete bulunup dört maha karip hasta bulunan Mehmed Emin Âli Paşa bugün saat dokuzbuçuk kararlarında irtihal-i dâr-ı beka edip naası ertesi perşembe günü sahilhanesinden vapur ile Sirkeci iskelesine nakl ve oradan Süleymaniye cami-i şerifine götürülüp (namazı) bâde'l-eda defnolunmuştur.

22 CUMADELÂHIR 1288

Makam-ı sadaretin Bahriye nazırı Mahmud (Nedim) Paşa hazretlerine tevcihine dair Başkâtip Emin Bey ile Bâbiâli'ye bi'l-vürûd kıraat olunan hatt-ı hümayun :

Vezir-i meâli-semirim Mahmud Paşa

Bu kere Âli Paşa'nın vuku-ı vefatına mebni senin mücerreb olan evsaf-ı dirayet-ittisafın cihetiyle hizmet-i celile-i sadareti her surette hüsn-i ifa edeceğin indimizde meczum ve mütehakkik bulunduğundan mesned-i sadaret uhde-i istihâline tevcih ve ihale kılınmıştır. Tafsilden müstağni olduğu üzere kâffe-i mesalih-i saltanat-ı seniyyemizin mihver-i lâyikinde hüsn-i idaresiyle her veçhile matlûb ve mültezemimiz olan islâhatın devam ve terakkisine vükelâmızın umum heyeti ile bi'l-ittihad sarf-ı makderet olunması memul ve muntazardır. Heman Cenab-ı rabbilâlemîn cümlelerin mesaisini makrun-ı tevfiik buyursun Âmin.

23 C 1288

Bugün Bahriye nezareti uhdemize bittevcih sahilhane-i sadarete memuriyetimiz icra¹⁰ ve oradan li-ecli't-teşekkür mâbeyn-i hümayuna azimet olunmuş ise de zât-ı şâhane *Nüzhetiye* kasr-ı hümayununda bulduklarından yarınki cumartesi günü saat dört buçuk kararlarında mâbeyn-i hümayuna azimetimiz başkâtip bey tarafından yaver vasıtasıyla tarafımıza ifade olunmuştur.

24 C 1288

Seraskerlik Yemen valisi Esat Paşa'ya Bahriye nezareti hazine-i hassa nazırı Ferid Paşa'ya hariciye nezareti rütbe-i vezaret ile Server Paşa'ya¹¹.

6 RAMAZAN 1288

Âli Paşa'nın konağı vereseden alınıp bâb-ı fetvaya tâyin olunmuştur.

23 RAMAZAN 1288 (1871 Kasım)

Bu gece yâni salı gecesi sadr-ı âzam tarafından yaver gelip konağa

¹⁰ Bahriye nezareti kethüdây-ı mehd-i ülyalık inzimamiyle Hazine-i hassa nazırı sabık Ferid Paşa'ya (Nuhbetü'l-vekayiden).

¹¹ Hariciye nezareti rütbe-i samiye-i vezaret ve müşiri ile Hariciye müsteşarı sabık Mahmud Server Efendiye (" ").

¹² Şadan Bey, Şûray-ı devlet âzası, Maliye ve Nafia dairesi reisi ve 1908 de Babâli Hukuk müşaviri.

davet olunmuş ve uhdemize Hazine-i hassa nezareti inzimamiyle mabeyn-i hümayun müşirliği tevcih buyrulmuş olduğundan li-ecli't-teşekkür Mabeyn-i hümayuna azimetimizi tenbih buyurmalarıyla es-nây-ı teravihde mabeyn-i hümayuna gidilmiş ise de zât-ı şâhane ile görüşülemiyerek avdet ve işbu çarşamba günü saat üç buçukta tekrar Mabeyn-i hümayuna azimet olunmuş ve huzûr-ı şahaneye duhûl şerefine nâiliyetle mazhar-ı iltifat-ı şâhane olmuşuzdur.

* * *

O devrin bazı bilinmeyen taraflarını açıklayan gündemdeki saatler alaturka yani ezani saat ileidir.

Abdülhamid Ferid Paşa'nın Şeceresi

Kastamonulu Mustafa Efendi
Debbağ esnafından

Abdülhamid Ferid Paşa

